

A MURI CA UN NĂTÂNG - „MOARTEA LUI IVAN ILICI”

„Există cărți de care rămâi cumva îndrăgostit: crezi că le-ai uitat și totuși le duci atât de tare dorul... Sau cărți cărora le-ai presimțit miracolul, fără să le fi cunoscut vreodată.”

Doamna profesor Ioana Pârvulescu a avut inspirata idee de a include în cadrul elegantei colecții „Cartea de pe noptieră”, de la Editura Humanitas și această splendidă nuvelă a lui Tolstoi, „Moartea lui Ivan Ilici”. Mărturisesc că am achiziționat cartea cu ceva timp în urmă - influențat de înfățișarea sa grafică deosebită și pasionat fiind de literatura marilor scriitori ruși (Pușkin, Gogol, Dostoievski, Tolstoi, Soljenițîn), însă de-abia astăzi (15 iulie 2014) am apucat să o citesc în profunzime, pe îndelete, în tihnă, bucurându-mă (exact cum te bucuri, de pildă, de un vin bun); așadar, de data acesta, este vorba despre o bucurie a spiritului; despre această bucurie voi încerca să vorbesc în rândurile ce urmează, într-un limbaj ce se află la capătul unui proces de simplificare, căci, vorba lui Tolstoi, „nu există măreție acolo unde nu este simplitate.”

Întâia observație ce se cuvine făcută pe marginea aceste mici cărți (ca dimensiuni mică - 115 pagini, măreață în conținut!) este că Tolstoi se dovedește un remarcabil constructor literar, cu vocație de mare arhitect; nuvela răstoarnă o imagine puternic statornicită în ceea ce privește opera tolstoiană: aceea a unui creator interesat aproape în exclusivitate de specia romanului („Război și pace”, „Anna Karenina”, „Învierea”). Din contră, scriitorul rus se dovedește a fi un virtuoz și în genul nuvelistic, „Moartea lui Ivan Ilici” având o perioadă de gestație de circa doi ani: 1884-1886. De altfel, ceea ce afirma odinioară Anton Holban -fermecătorul nostru prozator- în legătură cu nuvela (că această specie literară este superioară altor genuri, tocmai pentru că orice inegalitate de construcție/structură poate fi eliminată datorită dimensiunilor reduse ale operei) se aplică perfect și în cazul lui Tolstoi: totul în această nuvelă este perfect, desăvârșit, aceasta având o construcție epică riguroasă și unitară.

Bref, ce e, esențial în această carte și de ce numeroși critici literari, gânditori (printre care și Cioran, care a scris un percutant eseu despre această scriere, intitulat „Cea mai veche spaimă”, vezi volumul E.M. Cioran, Eseuri, Editura Cartea Românească, 1988, pp.156-166) și cititori o consideră „răscolitoare”, în cel mai adânc înțeles al cuvântului? Cititorii bănuiesc că este vorba despre o moarte și despre un anume personaj, pe nume Ivan Ilici Golovin. Și așa și este: Tolstoi pune în fața cititorilor o oglindă mare, netedă și curată, dar aceștia nu vor să se recunoască în ea! Ne aflăm, așadar în Rusia sfârșitului de secol XIX, condusă în mod tiranic de țarul Alexandru al III-lea (anii de domnie: 1881-1894), e epocă revoluționară, confuză, tulbure, în care se dezvoltă o nouă clasă socială: burghezia, care lui Tolstoi îi va inspira, mai ales spre sfârșitul vieții, lehamite. În toată această masă amorfă de ruși, trăiește și Ivan Ilici Golovin, „judecător la Palatul de Justiție”, după cum ne informează naratorul heterodiegetic. Ivan Ilici considera că menirea sa fundamentală în viață este aceea de a „trăi plăcut și cuviincios”, având, desigur, „binecuvântarea personanelor de rang înalt”. Minte foarte obtuză, suflet inactivat din punct de vedere spiritual, nefiind intelectual, ci un simplu funcționar de rang înalt (un judecător), se va dezinteresa sistematic de tot ce înseamnă viață în viața sa: soția (se căsătorise din interes și în scurt timp începuse a se instala între cei doi un sentiment de răceală și antipatie), cei doi copii (fiica sa - Liza și fiul - Vasea) și oamenii din jurul său. „Erau sănătoși cu toți. Ivan Ilici spunea uneori că simte un gust ciudat în gură și un disconfort în partea stângă a abdomenului, dar asta nu se putea numi boală”, astfel începe capitolul IV. Ceea ce părea o simplă indispoziție a organismului sau o gripă rebelă se dovedește a fi o... boală incurabilă. Toate tentativele de a o trata eșuează, doctorii nici măcar nu știu ce are Ivan Ilici (și nici nu îi interesează!). De aici începe drama, totul se schimbă, totul se prăbușește, „eroul” are o revelație: „Și brusc totul i se înfățișă într-o altă perspectivă. «Intestinul gros ? Rinichiul?» își zise. «Problema nu e nici intestinul gros, nici rinichiul, ci viața și moartea. Da, viața a fost și acum a uite, se duce, se duce și eu nu pot s-o opresc» [...] Începe să fie bântuit de obsesii și neliniști metafizice: „«Eu n-o să mai fiu; atunci ce- să fie? N-o să mai fie nimic. Și unde o să fiu eu când n-o să mai fiu? Oare mor? Nu, nu vreau.»”

Tolstoi se dovedește a fi un magistru în decelarea fenomenului morții (dacă putem vorbi despre cel mai înfricoșător moment al existenței în asemenea mod!), înregistrează toate reacțiile, spaimetele, uneori speranțele (de scurtă durată, ce e drept), neputințele, și revolta protagonistului; nu îi scapă absolut nimic. Se poate afirma că, în mod straniu, moartea sau apropierea morții îl transformă pe Ivan Ilici într-un filosof cinic, salvând parcă ceva din mediocritatea vieții sale: „«Nu le pasă, deși o să moară și ei. Ce proști! Eu mai devreme, ei mai târziu; dar le vine și lor rândul. Și ei se bucură. Dobitocii!» Ura îl sufoca.”

Capitolele VI-XII descriu, istorisesc realmente agonia personajului. Aproape toți oamenii din jurul său (soția, Praskovia Fiodorovna Golovina, deranjată de facto că trebuie să aibă grijă de soțul său, în loc să meargă la operă sau alte îndeletniciri mult mai importante; fiica - fericită și intrigată că tatăl ei o cam incomodează cu mirolăielile lui) se dezinteresează de soarta sa. Toți, cu excepția fiului său, care suferă sincer și a lui Gherasim, un țăran simplu, angajat servitor în familie, căruia îi pare sincer rău de ce i se întâmplă stăpânului său. Ivan Ilici, cu toate că este lucid și dobândește acea ataraxie, detașare, necesare într-un astfel de moment, va muri ca un nătâng, căci toată viața sa confirmă o ratare spirituală, un om incapabil să investească capitalul său de iubire în altceva în afară de insignifiante lucruri trecătoare, precum slujba care îi acapara atât de mult timp („Important e că avea slujba. În universul slujbei se concentrase pentru el tot interesul vieții. Și acest interes îl absorbea cu totul”); moartea unui nătâng, iată cum se mai putea intitula acest volumaș, extraordinar și tulburător din punctul meu de vedere. Știu că este un subiect

poate prea dureros, dar Tolstoi urechează cititorii, trage un semnal de alarmă în privința a „cum trebuie să murim“; ni-l putem imagina spunându-ne: „Dacă tot muriți, muriți ca niște oameni demni, care știu că au realizat ceva în viață, nu ca niște nătângi!” Ceea ce dă forță acestei frumoase scrieri nu este prestigiul enorm al scriitorului și, într-o oarecare măsură, al omului Lev Nikolaevici Tolstoi, ci tocmai aceste interogații dramatice care îl consumă pe protagonist, Ivan Ilici, până în ultima clipă.

Lev Tolstoi, Moartea lui Ivan Ilici, Editura Humanitas, București, 2010, colecția Cartea de pe noptieră, 115 p.

***Text și imagini: Cosmin Stancu Ionuț,
student Universitatea București***